

Економіка

УДК 338.439.025

© 2022

ЗАРУБІЖНА ПРАКТИКА ПІДВИЩЕННЯ ДОСТУПНОСТІ ПРОДОВОЛЬЧИХ ТОВАРІВ ДЛЯ РІЗНИХ ВЕРСТВ НАСЕЛЕННЯ В КОНТЕКСТІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПРОДОВОЛЬЧИХ СИСТЕМ В УКРАЇНІ

М.П. Сичевський¹, О.О. Митченко²

¹доктор економічних наук, професор, академік НААН

²кандидат економічних наук

^{1, 2}Інститут продовольчих ресурсів НААН

вул. Євгена Сверстюка (Марини Раскової), 4а, м. Київ, 02002, Україна

e-mail: ¹sychevskiy@ipr.net.ua, ²mytch@ukr.net

ORSID: ¹0000-0002-5672-9189, ²0000-0003-0135-1104

Надійшла 18.05.2022

Мета. Проаналізувати та узагальнити зарубіжну практику підвищення доступності продовольчих товарів для громадян різних категорій. Розкрити особливості урядових програм у цій сфері за кордоном і сформувані пропозиції для України. **Методи.** Дослідження враховує результати власних наукових розробок та досліджень відомих учених-аграрників. У межах дослідження застосовано системний аналіз, синтез та узагальнення інформації, діалектичне наукове пізнання, групування та конкретизацію. **Результати.** Узагальнено інструментарій державної політики в окремих країнах світу, спрямований на подолання викликів доступності продовольчих товарів. У межах урядових заходів з підвищення доступності продовольства провідну роль відіграють соціальні інструменти підтримки платоспроможного попиту, підвищення фізичної та економічної доступності продовольчих товарів. Урядові продовольчі програми багатьох країн інтегровані або взаємопов'язані із державними програмами підтримки сільського господарства. Доведено поширення практики таргетування урядових програм підвищення доступності продовольчих товарів для підтримки стійкості малих сільськогосподарських господарств. Проаналізовано методологічні аспекти реалізації урядових програм продовольчої допомоги населенню. Наведено приклади організації системи, форм і методів постачання продовольчих наборів, інституційної основи та змісту таких цільових програм підтримки. **Висновки.** На відміну від більшості країн в Україні слабо розвинуті інструменти підвищення доступності продовольчих товарів для вразливих верств населення. Врегулювання

питання доступності продовольчих товарів в Україні потребує реалізації системного підходу завдяки одночасному впровадженню цільових програм, інструментів місцевого розвитку та сприяння формуванню прямих контрактів між споживачами та виробниками продовольчих товарів.

Ключові слова: продовольчі програми, урядові заходи, доступність, соціальний захист, регулювання ринку, підтримка.

DOI: <https://doi.org/10.31073/agrovisnyk202206-08>

Вивченню аспектів державної економічної та продовольчої політики, доступності харчових продуктів для населення, проблем розвитку харчової промисловості присвячене широке коло наукових праць і досліджень. Зокрема, питання інституційної, організаційної, методологічної підтримки заходів продовольчої безпеки та доступності харчових продуктів для населення в Україні та розвинутих країн світу досліджено в наукових працях Ю.О. Лупенка [1], Б.Й. Пасхавера [2], П.Т. Саблука [3].

Дослідник О.І. Куць серед основних засад економічної політики ідентифікує, зокрема підтримку на державному рівні виробників харчової продукції в сфері малого та середнього бізнесу, підвищення якості харчових продуктів, забезпечення можливостей повноцінного харчування населення, максимальне забезпечення внутрішнього ринку сільськогосподарською сировиною та харчовими продуктами власного виробництва [4]. Дослідниця Л.Я. Глубіш визначає першопричину диспропорцій продовольчого забезпечення населення не лише в економічній, а, насамперед, у політичній площині, що зумовлює потребу пошуку досконаліших моделей роботи політикуму національного рівня [5]. Прогалини у законодавчому захисті щодо формування інтервенційних резервів та їх адміністрування призвели до руйнації інституційної основи системи гарантування продовольчої безпеки вразливих верств населення. Програми субсидування виробників кінцевої продукції (зокрема, використання інтервенційних резервів для підприємств харчової промисловості або здешевлення вартості ресурсів) недостатньо ефективні щодо їх адміністрування, контролю та впливу на цільову групу споживачів. Кінцевими бенефіціарами таких програм є всі групи населення незалежно

від їхнього рівня достатку та потреб, що не відповідає загальноприйнятим у світовій практиці принципам цільового характеру урядових продовольчих програм.

Дослідники І.Г. Кириленко, В.Є. Івченко, В.В. Дем'янчук доводять, що продовольча безпека має стати головним пріоритетом державної політики, і потребує свого роду дорожньої карти у вигляді послідовних і системних заходів із відповідним пакетом законодавства [6].

Пріоритетність досягнення продовольчої безпеки, поліпшення харчування і сприяння сталому розвитку сільського господарства, забезпечення стійкості до ринкової нестабільності та доступності харчових продуктів для всіх груп населення закріплена Указом Президента України «Про цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» від 30 вересня 2019 р. № 722/2019 та Указом Президента України «Питання національних пріоритетів трансформації продовольчих систем в Україні» від 7 лютого 2022 р. № 41/2022.

Недостатньо збалансована та інколи хаотична аграрна, економічна та регуляторна політика останніх десятиліть негативно вплинула на виробничий потенціал окремих секторів АПК та дестабілізувала внутрішні споживчі ціни, що загостило виклики доступності харчових продуктів для значної частини населення країни. Дослідниці О. Коваленко та О. Бокій вказують на невідповідність науково обґрунтованим нормам раціонального харчування рівень споживання українцями основних продуктів харчування, зокрема молока (52% від норми), м'яса (66%). Серед основних заходів підвищення продовольчої безпеки вони виділяють, зокрема, потребу досягнення паритету цін, зниження собівартості продовольства, підвищення рівня життя та купівельної

спроможності населення, забезпечення стабільності постачання товарів, імпортозаміщення та поліпшення логістики [7].

Погоджуючись із зазначеними висновками, вбачається за доцільне таргетування урядової політики на розв'язання проблем економічної та фізичної доступності харчових продуктів з урахуванням кращої зарубіжної практики. Поглиблення структурних деформацій у сільському господарстві, обмежуючи конкуренцію та виробничий потенціал, спричиняють високу частку витрат громадян на продовольчі товари порівняно з іншими країнами.

Адміністративні методи цінового регулювання системно не розв'язують проблеми ринкової нестабільності та доступу до харчових продуктів, що потребує пошуку альтернативних інструментів і механізмів підвищення доступності продовольчих товарів.

Потреба у дослідженні питань підвищення доступності продовольчих товарів і впровадженні дієвих заходів зумовлюється також дисбалансами попиту та пропозиції окремих продовольчих товарів, підвищенням залежності від імпорту традиційних для України харчових продуктів, глобальними змінами клімату та формуванням нестійких передумов для майбутнього виробничого потенціалу України.

Загострення проблем соціального захисту вразливих верств населення та підвищення доступності харчових продуктів через великі кон'юнктурні коливання на ринках соціально значущих товарів, запровадження обмежувальних заходів з метою запобігання поширенню хвороби COVID-19 зумовлює актуальність цього дослідження та потребує визначення найбільш прийнятних в Україні заходів для поліпшення доступності продовольчих товарів.

Мета досліджень — проаналізувати та узагальнити зарубіжну практику підвищення доступності продовольчих товарів, окреслити концептуальні засади, розкрити особливості урядових програм окремих країн у цій сфері та сформулювати пропозиції для розроблення й активізації відповідних заходів в Україні.

Матеріали та методи досліджень. Методологія досліджень ґрунтувалася на результатах власних наукових розробок,

працях відомих учених-аграрників, аналітичних роботах, наукових публікаціях міжнародних експертів і практиків [8–10]. Дослідження включали системний аналіз, синтез та узагальнення сучасних тенденцій, інституційної основи та інструментарію урядових заходів за кордоном, спрямованих на подолання проблем доступності харчових продуктів для вразливих верств населення. Під час проведення досліджень опрацьовано матеріали та аналітичні звіти державних установ окремих країн. Методологія включала діалектичне наукове пізнання, групування та конкретизацію.

Результати досліджень. На глобальному рівні підвищення продовольчої безпеки та боротьба з хронічним голодом населення передбачені Цілями сталого розвитку, прийнятими Генеральною Асамблеєю ООН [11] та адаптованими більшістю країн, зокрема й Україною у 2016 р.

Україна істотно впливає на продовольчу безпеку на світовому рівні, стан якої залежить від нарощування виробництва та експорту вітчизняної сільськогосподарської продукції. Проте військова агресія Російської Федерації проти України, загрожуючи подоланню хронічного голоду у світі через руйнування виробничого потенціалу України та логістичних ланцюгів, значно загострює й питання внутрішньої продовольчої безпеки мільйонів українців. Ще до початку цієї військової агресії рівень використання наявного потенціалу продовольчої безпеки на внутрішньому ринку був недостатнім. Так, за результатами оцінювання стану продовольчої безпеки в межах інтегральної рейтингової оцінки Глобального індексу продовольчої безпеки (GFSI), у 2021 р. Україна займала 58-ме місце — передостаннє серед країн Європи, що на 14 рейтингових позицій гірше, ніж 10 років тому [12]. Обсяг і вплив руйнувань внаслідок військової агресії потребуватиме оцінювання після завершення агресії, однак безперечним є погіршення параметрів доступності та наявності продовольчих товарів для мільйонів споживачів. Додатковим чинником, який зумовлює потребу оновлення урядових рішень, є негативний вплив військової агресії на фінансовий стан більшості домогосподарств.

Незважаючи на значні нерівномірності економічного та соціального розвитку, більшість країн актуалізують або розширюють заходи підтримки громадян. Про безпрецедентність за масштабам та всеосяжністю таких заходів свідчать результати досліджень міжнародних експертів [13], згідно з якими з березня 2020 р. по травень 2021 р. уряди 222-х країн розробили 3333 заходи соціального захисту громадян. Очікувана світова чисельність одержувачів урядової допомоги — 2,4 млрд чоловік. Широке цільове групи соціальних програм характерні всім країнам незалежно від рівня економічного/індустріального розвитку: позначку понад 100 млн одержувачів урядових грошових трансферів перетнули Пакистан (100,9 млн чоловік), Японія (116,5), США (160), Індія (206 млн чоловік). У межах урядових заходів соціальної та економічної підтримки громадян провідну роль відіграють соціальні заходи підтримки платоспроможного попиту та забезпечення доступу до гарантованих послуг та/або потреб. Більше половини всіх урядових заходів (55,5%, або 1841 захід) — це інструменти соціальної допомоги. Серед останніх грошові трансфери (734 інструменти) використовували 186 країн світу. Загальні витрати для соціального захисту в 4,5 раза перевищують обсяг аналогічних витрат під час великої рецесії 2008–2009 рр. і оцінюються на рівні понад 2,9 трлн дол. США. В різних країнах видатки для соціального захисту досягають 16% ВВП (Швеція — 16%, Польща — 9, Словаччина — 9, США — 9, Сербія — 9, Монголія — 8, Малайзія — 6%). Провідне місце в системі урядових заходів посідають різні за змістом, однак схожі за суттю програми сприяння підвищенню продовольчої безпеки громадян, кількість яких станом на травень 2021 р. досягла 279 програм у 125-ти країнах світу. До того ж 33 країни розробили цільові програми поліпшення харчування для школярів.

Гарантування доступності продовольчих товарів здійснюється переважно завдяки додатковим цільовим виплатам громадянам грошей для придбання харчових продуктів або постачанню наборів продовольчих товарів. Найбільшою за витратами урядовою програмою у формі цільових грошових

виплат є програма сприяння додатковому харчуванню (SNAP) у США, бюджет якої досягнув позначки 107,9 млрд дол. США в 2021 р. [14]. Серед урядових програм постачання продовольства (у натуральній формі) громадянам вразливих категорій слід виділити Європейський фонд допомоги нужденним (FEAD з бюджетом 3,58 млрд євро впродовж 2014–2020 рр. і чисельністю реципієнтів понад 12 млн осіб [15]), спеціалізовану продовольчу програму Індонезії (SEMBAKO з бюджетом на рівні 2,93 млрд дол. США та цільовою аудиторією 20 млрд домогосподарств з низькими доходами), а також додаткові спеціалізовані програми постачання продовольчих товарів у США (зокрема, програма додаткової продовольчої допомоги (CSFP), учасниками якої у 2018 р. стали 676 тис. осіб). Симбіозом двох підходів є урядова програма Індії з постачання продовольчих товарів вразливим верствам населення, у межах якої також передбачено альтернативний механізм надання грошових трансферів населенню для придбання продовольства (реалізується з 2013 р. відповідно до Національного акту з продовольчої безпеки, бюджет у 2019/2020 фінансовому році становив 15 млрд дол. США) [16].

У більшості розвинених країн чинні урядові програми продовольчої допомоги адаптуються до відповідних умов протиепідеміологічних обмежень і заборон. Наприклад, переведення в онлайн-режим процедур подання/розгляду заявок, заміна продуктивних наборів (які потрібно було забирати особисто) на продовольчі купони, розширення послуг доставки продовольчих наборів та ін. В Індії (штат Гуджарат) місцевий уряд поширив програму продовольчої допомоги на домогосподарства, які не охоплені Національним актом з продовольчої безпеки з вищими за межу бідності доходами. У Бразилії, Болгарії та інших країнах під час карантинних обмежень і закриття шкіл у межах програм шкільного харчування розпочалась адресна доставка продовольчих кошків. Уряд Аргентини, підвищивши в умовах пандемії COVID-19 цільові виплати користувачам продовольчих карток (Tarjeta de alimentar), запровадив додатковий тимчасовий інструмент цільової

фінансової допомоги для придбання продовольства сім'ям, які не отримали у минулому ці продовольчі картки (передбачається включити в програму 2,8 млн одержувачів). У Чилі в травні 2020 р. стартувала програма адресної доставки продовольчих наборів («Alimentos Para Chile») для 3 млн сімей (обсяг допомоги становить 5,6 млн продовольчих наборів). У США у межах загального урядового пакета ініціатив із продовольчої допомоги в умовах коронавірусу розгорнуто спеціалізовану програму придбання та постачання наборів харчових продуктів. З початку реалізації (травень 2020 р.) у межах програми закуплено та доставлено кінцевим споживачам понад 173 млн продовольчих наборів загальною вартістю близько 6 млрд дол. США. Однією з цілей зазначеної програми є підтримка національних виробників і дистриб'юторів продовольства в США, постраждалих унаслідок призупинення господарської діяльності бізнесу в межах протиепідеміологічних заходів та обмежень [17].

Досвід упровадження урядових продовольчих програм у світі дає змогу виділити серед їхніх особливостей та закономірностей створення мультиплікативного ефекту для суміжних галузей, а також недопущення соціальної несправедливості та негативних кон'юнктурних коливань.

Багато країн упроваджують цільові програми забезпечення постраждалих внаслідок пандемії виробників та/або сільських домогосподарств засобами виробництва. Зокрема, Коста-Рика, Філіппіни та інші країни для підтримки виробничого потенціалу та самозабезпечення сільських жителів ініціювали програми постачання їм насіння сільськогосподарських культур [13].

Для недопущення соціальної несправедливості та нівелювання технологічних обмежень, характерних для окремих районів, деякі країни упроваджують адаптивні програми залежно від потреб та особливостей конкретних територій. Зокрема, уряд Панами запровадив короткострокову програму постачання наборів харчових продуктів для громадян уразливих категорій у регіонах, де безготівкові трансфери виявилися недоступними або технічно нездійсненними (цільова аудиторія становить

540 тис. одержувачів, вартість одного продовольчого набору — 100 дол. США на місяць, загалом, у межах програми доставлено понад 7 млн продовольчих кошиків). У Судані ініційовано короткострокову програму продовольчої допомоги, у межах якої використовують принцип зонування територій для визначення механізму допомоги: жителі районів з розвинутою торговельною інфраструктурою одержують цільові грошові виплати, а депресивних територій — продовольчі набори, де є олія, бобові крупи, цукор, чай, борошно, мило, сіль та ін. [13].

Короткострокові соціальні програми підтримки попиту без належних урядових заходів зміцнення стійкості та нарощування виробничого потенціалу сільського господарства та харчової промисловості можуть лише загострити питання цінової кон'юнктури, що особливо характерне для товарів з еластичним попитом. Щоб уникнути цього в багатьох країнах поширено практику таргетування урядових програм закупівель продовольства для підтримки стійкості малих виробників сільськогосподарської продукції та харчових продуктів. У Бразилії в 2003 р. стартувала урядова програма придбання продовольчих товарів, головна мета якої — закупівля продукції у малих ферм для подальшого розповсюдження через програми підтримки малозабезпечених верств населення. У межах цієї програми уряд надав перевагу окремим групам сімейних ферм для їх першочергового залучення до участі у ній. У 2009 р. уряд розширив пріоритетність сімейних ферм для програм шкільного харчування — не менше 30% продуктів для шкільного харчування уповноважені установи зобов'язані купувати у сімейних ферм. За перші 10 років реалізації програм у них взяли участь понад 200 тис. малих ферм. Для підтримки конкурентних принципів, залучення широкого кола виробників і мінімізації структурних викривлень визначено максимально можливі обсяги продажу продукції одним виробником у межах цих програм. Таргетувати малі виробництва вирішив уряд Уругваю у 2014 р., згідно з чим у межах урядових продовольчих програм обов'язкова частка сімейних ферм має становити не менше 30% від обсягів централізованих закупівель

(здійснюється відповідним державним агентом) та 100% — від обсягів децентралізованих закупівель харчових продуктів [18].

У США сприяння малому бізнесу здійснюється через опцію запиту пропозицій продовольчих товарів від визначеної категорії виробників. Звужуючи конкуренцію під час тендерних закупівель на користь визначеного цільового сектору виробників, Служба сільськогосподарського маркетингу США реалізує дієвий інструмент їх підтримки. Додатковим механізмом підтримки малого бізнесу в межах реалізації продовольчих програм у США є встановлення для великих підприємств (учасників федеральних програм) обов'язкових вимог щодо субконтракторів. Згідно з такими вимогами кожне велике підприємство, з яким існують державні контракти сумарною вартістю понад 650 тис. дол. США впродовж календарного року, зобов'язане впроваджувати попередньо розроблений план субконтракції з малими підприємствами [19].

Запорукою системної імплементації продовольчих програм є відповідне інституційне забезпечення. Для ефективності закупівельних і логістичних операцій утворюють відповідні установи та залучають партнерів на місцевому рівні. В ЄС створено Європейський фонд допомоги нужденним (FEAD). Його партнерами на національному рівні можуть бути тільки недержавні неприбуткові організації або юридичні особи публічного права. Наприклад, у Франції право співпраці в межах програм FEAD одержали 4 партнерські благодійні організації (зокрема Червоний Хрест і федерація продовольчих банків), які через свою мережу або місцеві партнерські організації розповсюджують продовольчі товари [20]. В Італії мережа доставки продовольчих наборів — близько 11 тис. місцевих неурядових організацій [21]. В Естонії до системи розподілу продовольчої допомоги залучено 40 місцевих пунктів розподілу, через які на основі заздалегідь підготовлених списків здійснюється доставка харчових продуктів з періодичністю 4 рази впродовж календарного року [22].

Часто урядові програми продовольчого забезпечення вразливих верств населення є гармонійним продовженням і логічною

післядією урядових програм підтримки сільськогосподарських виробників. Зокрема, в ЄС одним із джерел формування ресурсної бази для Європейського фонду допомоги нужденним (FEAD) є інтервенційні запаси продовольчих товарів, сформовані Європейським аграрним фондом гарантування в межах інтервенційних закупівель. Інтервенційні закупівлі покупцем «останньої надії» визначених категорій товарів у країнах ЄС є елементом цінової підтримки виробників харчових продуктів і сільськогосподарської продукції в умовах значних ринкових коливань. В Індії формування продовольчих кошків для вразливих верств населення здійснюється централізованою закупівлею продукції у фермерів за гарантованими цінами.

Для окремих країн, зокрема України, певну політичну проблему становить вибір між такими інструментами, як адміністративне регулювання цін і пряма цільова підтримка споживачів. Перевагою цільових продовольчих програм порівняно з адміністративним регулюванням цін є підтримка визначеної категорії громадян, які найбільше потребують захисту від держави. Це зумовлює пріоритетність і вибір такого інструменту у багатьох країнах світу незалежно від їхнього рівня економічного та соціального розвитку. Такий підхід дає змогу урядам різних країн сконцентрувати ресурси та зосередити заходи підтримки для визначених категорій населення. Цільовий характер програм допомагає забезпечувати їхню гнучкість та адаптувати до конкретних потреб і можливостей країни завдяки розширенню кола учасників або їх категоризації залежно від соціальних стандартів без необхідності адміністративного регулювання діяльності господарюючих суб'єктів. Наприклад, у Парагваї ініційовано програму цільових безготівкових грошових виплат бідним сім'ям, які не беруть участі в інших урядових соціальних програмах (розмір цільової виплати для придбання продовольства та засобів гігієни — 36 дол. США, очікувана кількість одержувачів — 330 тис. сімей) [23]. У Латвії право на одержання продовольчих кошків надається домогосподарствам зі статусом малозабезпечених (дохід яких не перевищує 327 євро для першої особи

та 229 євро для кожного наступного члена домогосподарства) або зі статусом нужденних (дохід яких не перевищує 272 євро для першої особи та 190 євро для кожного наступного члена домогосподарства), а також тих, що перебувають у кризовій ситуації. Загальна чисельність одержувачів досягла 98 тис. осіб [24].

Важливою складовою урядових програм продовольчої підтримки громадян вразливих категорій є сприяння формуванню прямих і стійких економічних зв'язків між споживачами та безпосередніми виробниками продовольчих товарів. Синергія державних програм підтримки платоспроможного попиту та інклюзивного розвитку ланцюжків створення доданої вартості дає змогу підвищувати економічну стійкість дрібних виробників сільськогосподарської продукції одночасно розв'язуючи соціальну проблему доступності якісних харчових продуктів.

У США активно впроваджують спеціалізовану федеральну програму сприяння придбання продовольчих товарів на локальних фермерських ринках (Farmers Market Nutrition Program) [25]. Згідно з умовами цієї програми визначено категорії громадян (наприклад, учасники спеціалізованої програми додаткового харчування жінок, немовлят та дітей — Special Supplemental Nutrition Program for Women, Infants and Children або WIC), які автоматично набувають право на участь у програмі, раз на рік одержують цільові купони (вартістю 10–30 дол. США) для придбання визначених видів харчових продуктів у авторизованих точках продажу,

серед яких виключно фермерські ринки, ферми, придорожні лотки. Впродовж 2020 фінансового року учасниками програми стали 1,2 млн осіб як споживачі та 15,1 тис. фермерів, 2,46 тис. фермерських ринків і 2,15 тис. придорожних лотків як постачальників місцевої продукції. Унікальною особливістю програми є придбання харчових продуктів виключно локального (в межах штату) виробництва, а також недопущення до участі як продавців суб'єктів або фізичних осіб — посередників, які перепродують продукцію, вирощену іншими людьми.

Асортимент продовольчих товарів у межах урядових програм підтримки формується з урахуванням потреби мінімізації витрат на їхнє зберігання та оптимізації строків і можливостей доставки кінцевим споживачам. Перелік товарів у межах програм фонду FEAD на рівні країн ЄС узгоджується спільно з партнерськими організаціями. У Латвії до продовольчих наборів входять, зокрема, сухе молоко, крупи, пшеничне борошно, олія, цукор, вівсяні пластівці, згущене молоко та ін. В Ірландії уповноважена установа спільно з благодійними організаціями, які обрано до реалізації програм FEAD, визначили 25 харчових продуктів. Їх розподіл між благодійними організаціями здійснюється на основі заявок останніх з урахуванням потреби швидкого розповсюдження продовольчих кошків і мінімізації витрат на їх зберігання. В Індії до асортименту товарів, які постачаються громадянам визначених категорій у межах державних програм підтримки, входять: пшениця, рис, цукор і бобові.

Висновки

Підвищення доступності продовольчих товарів для громадян різних категорій є невід'ємною та важливою складовою урядової політики більшості країн світу.

На відміну від більшості країн в Україні слабо розвинуті інструменти підвищення доступності продовольчих товарів для вразливих верств населення. Військова агресія Російської Федерації проти України загострила питання розробки та впровадження урядових заходів гарантування

доступу до харчових продуктів населення країни.

У нинішніх глобальних умовах (протидія пандемії COVID-19, дисбаланси світових продовольчих ринків, логістичні обмеження експорту продовольства з України та ін.) країни з давньою практикою імплементації урядових продовольчих програм адаптують їх з урахуванням поточних потреб і викликів, а країни без історичного досвіду реалізації продовольчих програм —

активно впроваджують у межах урядових політик заходи підвищення доступності продовольчих товарів для громадян різних категорій.

У зарубіжній практиці урядові продовольчі програми вибудовуються з метою створення позитивного мультиплікативного ефекту для суміжних галузей, а також недопущення соціальної несправедливості та негативних кон'юнктурних коливань, які особливо актуальні для товарів з еластичним попитом. Оптимізація асортименту продовольчих товарів з урахуванням їх соціальної значущості, еластичності попиту та тривалості зберігання дає змогу мінімізувати негативні сценарії цінової дестабілізації на споживчому ринку.

Наскрізним елементом урядових програм підвищення доступності харчових продуктів є їх взаємозв'язок із урядовими програмами підтримки дрібних виробників, збалансування внутрішніх ринків продовольства та розвитку прямих

купівельно-збутових відносин між споживачами та виробниками.

Ефективна та дієва імплементація урядових продовольчих програм потребує дефініції чітких майнових і фінансових критеріїв для визначення категорій осіб, щодо яких упроваджуватимуться інструменти гарантування доступності продовольчих товарів. Зарубіжний досвід свідчить про доцільність автоматичного поширення програм на осіб, які є учасниками інших соціальних програм (здешевлення вартості житлово-комунальних послуг, допомоги при народженні дитини та ін.).

Важливою та невід'ємною умовою урядових програм підвищення доступності продовольчих товарів є їхнє належне інституційне та організаційне забезпечення, а саме: визначення переліку учасників і партнерів на місцевому рівні (у т.ч. неприбуткові та благодійні організації), уповноважених установ, наявність доступу до фінансових послуг, мереж доставки і зберігання та ін.

Sychevskiy M.¹, Mytchenok O.²

Institute of Food Resources of NAAS, 4a E. Sverstiuk Str., Kyiv, 02002, Ukraine; e-mail: ¹sychevskiy@jpr.net.ua, ²mytch@ukr.net; ORCID: ¹0000-0002-5672-9189, ²0000,0003-0135-1104

Foreign practice of increasing the availability of food goods for different layers of the population in the context of the transformation of food systems in Ukraine

Goal. To analyze and generalize the foreign practice of increasing the availability of food products for citizens of different categories. To reveal the features of government programs in this area abroad and to form proposals for Ukraine. **Methods.** The study takes into account the results of their research and the development of well-known agricultural scientists. The study used systematic analysis, synthesis, generalization of information, dialectical scientific knowledge, grouping, and specification. **Results.** The tools of public policy in some countries of the world, aimed at overcoming the challenges of food availability, are generalized. Within the framework of government measures to increase the availability of food, the leading role is played by social instruments to support effective demand, and

increase the physical and economic availability of food products. Government food programs in many countries are integrated or interconnected with government agricultural support programs. The spread of the practice of targeting government programs to increase the availability of food products to maintain the sustainability of small farms has been proven. Methodological aspects of the implementation of government programs of food aid to the population are analyzed. Examples of the organization of the system, forms and methods of supply of food kits, the institutional framework, and content of such targeted support programs are given. **Conclusions.** In contrast to most countries, Ukraine has poorly developed tools to increase the availability of food for vulnerable populations. Resolving the issue of food availability in Ukraine requires the implementation of a systematic approach through the simultaneous implementation of targeted programs, and local development tools and promoting the formation of direct contracts between consumers and producers of food products.

Key words: food programs, government measures, accessibility, social protection, market regulation, support.

DOI: <https://doi.org/10.31073/agrovisnyk202206-08>

Бібліографія

1. Лупенко Ю.О., Пугачов М.І., Духницький Б.В. Формування глобального і регіонального ринків сільськогосподарської сировини та продовольства: монографія. Київ: ННЦ «ІАЕ», 2015. 320 с.
2. Пасхавер Б.Й. Сучасний стан продовольчої безпеки. *Економіка АПК*. 2014. № 4. С. 5–12.
3. Саблук П.Т., Білорус О.Г., Власов В.І. Глобалізація і продовольство: монографія. Київ: ННЦ «ІАЕ», 2008. 236 с.
4. Куць О.І. Концептуальні засади формування економічної політики, прогнозування та наукового забезпечення розвитку харчової індустрії. *Продовольчі ресурси*. 2020. Т. 8. № 15. С. 238–252.
5. Глубиш Л.Я. Природа диспропорцій продовольственного забезпечення в Україні. *European journal of economics and management sciences*. 2021. № 1. С. 35–38.
6. Кириленко І.Г., Івченко В.С., Дем'янчук В.В. Продовольча безпека України в світлі сучасних тенденцій світової економіки. *Економіка АПК*. 2017. № 8. С. 5–14.
7. Коваленко О., Бокий Е. Підходи к оценок продовольственной безопасности с учетом мировых тенденций. *Perspectivale și Problemele Integrării în Spațiul European al Cercetării și Educației*. 2021. Т. 8. С. 256–262.
8. Сичевський М.П. Глобальна продовольча безпека та місце України в її досягненні. *Економіка АПК*. 2019. Т. 1. С. 6–17.
9. Александров М.С., Митченко О.О. Оцінка стану та шляхи поліпшення задоволення потреб населення у харчових продуктах. *Економіка АПК: міжнародний наук.-виробн. журн.* 2011. № 11. С. 19–26.
10. Митченко О.О., Нізаєва О.Е. Оцінка рівня споживання і витрат населення на продукти харчування в Україні та світі. *Продуктивність агропромислового виробництва: економічні науки*. 2013. № 23. С. 108–112.
11. Цілі сталого розвитку. URL: <https://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/sustainable-development-goals.html>
12. *Global Food Security Index*. URL: <https://impact.economist.com/sustainability/project/food-security-index/Index>
13. Gentilini U., Almenfi M., Orton I., Dale P. Social protection and jobs responses to COVID-19 (May 14, 2021). URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/281531621024684216/pdf/Social-Protection-and-Jobs-Responses-to-COVID-19-A-Real-Time-Review-of-Country-Measures-May-14-2021.pdf>
14. *Supplemental Nutrition Assistance Program (SNAP)*. URL: <https://www.fns.usda.gov>
15. *Fund for European Aid to the Most Deprived (FEAD) KEY FACTS AND FIGURES*. URL: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1089>
16. *Annual report 2020–2021 of the Ministry of Consumer Affairs, Food and Public Distribution*. URL: <https://dfpd.gov.in/E-Book/examples/pdf/AnnualReport.html?PTH=/1sGbO2W68mUlunCgKmpnLF5WHm/pdf/Ar2020-21English.pdf#book/51>
17. *USDA Farmers to Families Food Box*. URL: <https://www.ams.usda.gov/selling-food-to-usda/farmers-to-families-food-box> (дата звернення 09.02.2022).
18. *Strengthening Sector Policies for Better Food Security and Nutrition Results*. FAO, 2018. URL: <https://www.fao.org/3/CA2281EN/CA2281EN.pdf>
19. *Small Business Opportunities*. URL: <https://www.ams.usda.gov/selling-food/small-businesses> (дата звернення 09.02.2022)
20. *Le Soutien alimentaire (européen à l'aide SEAA)*. URL: <https://solidarites-sante.gouv.fr/affaires-sociales/lutte-contre-l-exclusion/lutte-contre-la-precarite-alimentaire/article/fonds-europeen-d-aide-aux-plus-demunis-fead>
21. *FEAD in your country — Italy*. URL: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1239&intPageld=3617&langId=en>
22. *FEAD in your country — Estonia*. URL: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1239&langId=en&intPageld=3610>
23. *Gentilini Ugo et al. Social protection and jobs responses to COVID-19*. Monica Rubio, Gerardo Escaroz. *Social protection response to COVID-19 in latin America and the Caribbean*. 2020. URL: https://www.unicef.org/lac/media/19631/file/Technical_note_1_Social_protection_response_to_COVID-19_in_latam_America_and_the_Caribbean.pdf.pdf (дата звернення — 09.02.2022).
24. *Fund for European Aid to the Most Deprived*. URL: <https://www.lm.gov.lv/en/fund-european-aid-most-deprived>
25. *Farmers Market Nutrition Program*. URL: <https://www.fns.usda.gov/fmnp/wic-farmers-market-nutrition-program>